

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 91 1970

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÈ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Tideström, Gunnar Brandell

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Hällbyg. 34 C, 752 28 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1971

Stilforskning i USA

För närvarande är amerikansk stilforskning mångsidigare och livaktigare än någonsin. Ändå har den länge haft en metodisk variationsrikedom som speciellt kännemärke. En av orsakerna till denna bredd är säkert det livliga internationella utbytet. Ett bemärkt exempel är de öst- och mellaneuropeiska impulser som förts in i anglosaxisk forskning via förmedlare som Roman Jakobson, Leo Spitzer, Helmut Hatzfeld och René Wellek. En annan orsak är det rika utbytet mellan olika discipliner. Inte bara litteratur- och språkforskare utan också psykologer, antropologer, kommunikationsforskare och många andra har angripit stilproblem. Mötena mellan vetenskapsgrenarna har ibland lett till förvirring och missförstånd men oftare varit fruktbara och gett ny insikt. Detta har bl. a. framgått av de många tvärvetenskapliga konferenser som hållits så gott som årligen i USA under efterkrigstiden. I *Style in language* (1960) presenterades materialet från ett av de viktigare av dessa möten.

I ett samlingsverk av senare datum, *Essays on the language of literature* (1967), återfinner man flera av uppsatserna från *Style in language*, t. ex. Roman Jakobsons »Linguistics and poetics» som citerats så ofta de senaste åren. För övrigt innehåller volymen både äldre och yngre uppsatser — de flesta dock från 50- och 60-talen. Många av de f. n. mest aktuella stilforskarna är representerade; de något äldre Wimsatt och Beardsley, bland de yngre Seymour Chatman, Samuel Levin, Michael Riffaterre, Louis Milic och andra. Uppsatserna är samlade kring olika ämnesområden; ljudstruktur, metrik, grammatik, form och betydelse, stil och stilistik. Boken ger på detta sätt tillfälle till inläsning på specialområden för den som är intresserad av det eller till en allmän orientering i aktuell amerikansk stilforskning.

Som en röd tråd genom dessa båda böcker går frågan om litteraturforskningen har något att lära av lingvistik. Svaret kan förefalla självklart men har långtifrån varit det. Det har länge funnits en klyfta mellan lingvistik och litteraturkritik (här taget i den speciella anglosaxiska betydelsen) i Amerika, och den har gett upphov till en debatt som mycket liknar den som på sina håll förts om kvantitativa metoder. Kritikern har hävdat värderingarnas företräde i studiet av litteratur och nödvändigheten av ett personligt förhållande till diktverken. Lingvisten har varit inriktad på analys och föga intresserad av kritikerns förehavanden. Resultatet för stilforskningens del har blivit en uppsplättning i en litterär och en lingvistisk riktning. Ett färskt exempel på stilforskning av den förra typen är Robert Adolphs *The rise of modern prose style* (1968). Adolph inleder sitt arbete med följande deklARATION: »Because literary criticism does not claim to be a science, it can evaluate style and make statements about our responses to it better than linguistics can.» Den andra typen kan exemplifieras med Louis Milics forskning och hans starka kritik av litterär stilforskning. »Stylistics ... has for most scholars still no method beyond the method of impressionistic description and a vague use of rhetoric.» (*College composition and communication*, 17, 1966.)

En av förklaringarna till denna klyfta och de kommunikationssvårigheter som följt med den ligger i vetenskapernas specialisering. Denna har gått mycket snabbt i USA och där har problemen blivit akuta tidigare än på andra håll. I begynnelsen var filologin och de gamla texterna. Dessa kommenterades språkligt och historiskt och det var ofta samma person som gjorde det. Den moderna lingvistikens har avlägsnat sig långt från filologin, och på samma sätt har litteraturforskningen till stora delar lämnat den äldre litteraturhistorien. De analytiska tendenserna, inriktningen på språkliga strukturer, som varit utmärkande för en del anglosaxisk litteraturforskning har egendomligt nog haft föga kontakt med lingvistikens. Möjligen har man rört sig i utkanterna av semantiken som länge varit lingvistikens sorgebarn.

En annan förklaring till att motsättningarna blivit så stora just i USA ligger

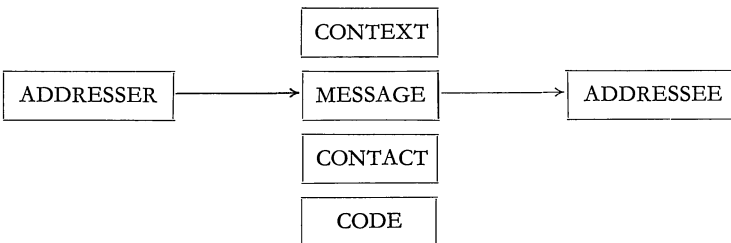
förmodligen i den relativt starka ställning som behaviouristisk språkforskning haft. I *Essays on the language of literature* är det emellertid två franska forskare som illustrerar konflikten mellan en rigorös språkforskning och en metodiskt mindre sträng litteraturforskning. Alphonse Juilland kritiserar Charles Bruneau i en recension från 1954. Bruneau hade hävdad att den impressionistiska stilforskning som bedrevs flitigt då liksom nu, var otillfredsställande ur vetenskaplig synpunkt och att stilforskningen i en strävan mot exakthet och objektivitet måste lära av lingvistik. Juilland invänder mot detta först med ett resonemang om stilistiken som autonom vetenskap. Stilforskning menar han kan inte avgränsas med hjälp av en specificering av dess objekt. Om den nu lånar sina metoder från lingvistik, förlorar den helt sin självständighet. Den andra huvudinvändningen är den välkända att stilistiken är en vetenskap om värden och alltså inte kan ha något väsentligt att lära av lingvistik.

Juillands synpunkter är långtifrån inaktuella idag. Nyss citerades en förespråkare för samma grundsyn. En skillnad ligger dock i att Adolph inte betraktar värdeomdömen och utsagor om privata upplevelser som vetenskap. På denna punkt förefaller en diskussion tämligen meningslös. Antingen accepterar man att stilforskning måste försöka uppfylla samma krav som andra vetenskaper eller också gör man det inte. Frågan om stilforskningens autonomi kan dock bli föremål för en saklig och meningsfull diskussion. Det anmärkningsvärda är att Juilland inte ger ett enda skäl för att stilistiken bör vara en autonom disciplin. Anledningen är kanske att det inte finns något. Rimligare är väl att som Michael Halliday i en uppsats i samma volym betrakta stilforskningen som en tillämpning av lingvistik. Med termen »linguistic stylistics» markerar han detta direkta beroende.

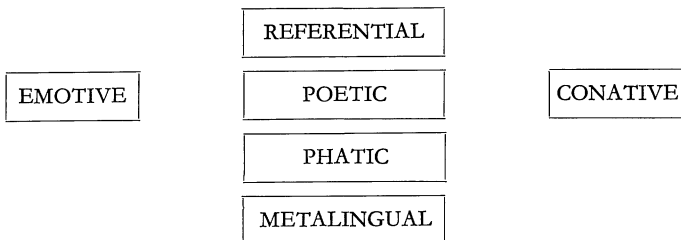
Roman Jakobsons »Linguistics and poetics» är en utredning av poetikens förhållande till närliggande discipliner. För Jakobson är det självklart att poetiken sorterar under lingvistik som en subteori. Han går igenom en rad av argumenten mot denna uppfattning. Han avvisar exempelvis tanken att sanningsvärdet skulle vara ett problem som endast berörde poetiken inte lingvistik. Han beklagar att poetiken blandats samman med den litterära kritiken och dess värderingar. Det bästa man kan göra med den senare verksamheten är att betrakta den som »applied poetics» analogt med ren och tillämpad lingvistik. Invändningen att poetiken är en del av en allmän konstteori är för Jakobson inget argument. Ingenting hindrar att en subteori har anknytning till flera överordnade teorier förutsatt att dessa inte strider mot varandra.

Utifrån en teoretisk skiss kan Jakobson placera in poetiken på en bestämd plats och ange dess speciella verksamhetsområde. (Observera att Juilland räknade med objekt- och metodkriterier vid avgränsningen av en vetenskap men inte använde teoretiska kriterier.) Jakobson utgår från det välkända kommunikationsschemat:

Kommunikationselement:

Med hjälp av dessa begrepp är det möjligt att urskilja olika språkliga funktioner. Mot varje begrepp svarar en bestämd funktion. Mot avsändaren svarar en emotiv funktion, mot mottagaren en »handlingsfunktion» osv. Samtliga funktioner har därför en given placering i det föregående schemat.

Funktioner:

»Referential», »emotive» och »conative» svarar mot de traditionella begreppen symbol, symtom och signal. »Phatic» är den funktion som hänger samman med kommunikationskanalen. »Hör du mig?» är exempel på ett uttryck som har till uppgift att säkra kommunikationen. »Metalingual» har med den utnyttjade koden att göra. Uttryck som »Förstår ni vad jag menar med metalingual?» tjänar att etablera en gemensam kod för kommunikationen och har en metalingual funktion. Den poetiska funktionen slutligen knyter alltså Jakobson till själva meddelandet. »The set (Einstellung) toward the MESSAGE as such, focus on the message for its own sake, is the POETIC function of language.»

Dessa funktioner uppträder sällan eller aldrig isolerade. Vi måste alltid, menar Jakobson, räkna med hierarkier av funktioner som bestämmer den verbala strukturen i alla texter. Det är inte möjligt att som Juilland förutsätter dela texter i två grupper, poetiska och icke-poetiska. Lingvistikens kan därför inte bortse från språkets poetiska funktion, poetiken kan inte begränsa sig till den poetiska funktionen. Poetik kan definieras som den del av lingvistikens som undersöker den poetiska funktionen i relation till språkets andra funktioner. När det teoretiska resonemanget är slutfört, kan man konstatera att varken lingvistikens eller poetikens begränsats på något för vetenskapen ofruktbart sätt och att poetikens tillgång till lingvistikens mer utvecklade teorier och metoder har säkrats.

* * *

En del allmänna utvecklingsdrag som delvis har sin motsvarighet på andra håll kan iaktas i amerikansk stilforskning. Intuitiva och impressionistiska metoder (new criticism, new stylistics) överges alltmer till förmån för formaliserad beskrivning och analys. Den moderna lingvistikens skolor har erbjudit olika möjligheter till detta. Statistiken har blivit en anlitad hjälpvetenskap (statistical stylistics) och datamaskinen ett ofta utnyttjat hjälpmedel (computational stylistics). Krav på att teorier ska vara möjliga att verifiera och kritik av spekulativt tänkande framförs allt oftare. Forskningen utsträcks också till allt fler led i kommunikationskedjan. Ett exempel på denna sista tendens är »new rhetorics» som avhandlas i en nyligen utgiven samlingsvolym.

New rhetorics (1967) innehåller en rad nyskrivna uppsatser men också några av äldre datum. Till de senare hör Charles Stevensons om övertalningsdefinitioner och Carl Hovlands om övertalning i massmedia. De demonstrerar två sätt, logikerns och experimentalpsykologens, att närma sig propaganda som bedrivs med språkliga medel. Alan Ross' språksociologiska studie av »U and non-U», stilskillnader i olika socialgruppers språk, hör också till de äldre, smått klassiska numren i boken.

Retorik definieras av utgivaren som studiet av effektiv (språklig) framställning till skillnad från korrekt framställning som är grammatikens föremål. Ämnet — det är ett ämne i USA med professurer, kurser osv. — har naturligtvis en praktisk sida. Några uppsatser handlar om den. Eftersom vi lever i en i hög grad retorisk tidsålder, krävs en intensivare retorisk forskning och undervisning. Retorik kan användas för

goda och dåliga ändamål. Som talare och skrivare har vi nytta av att behärska medlen för våra (goda) syften och som åhörare och läsare måste vi kunna motstå propaganda med (dåliga) syften. Särskilt måste kravet på ett teoretiskt underlag poängteras. På grund av de stora bristerna på den punkten har hela retorikundervisningen fått grundmurat dåligt rykte. Så ungefär löper resonemanget i dessa uppsatser. Det kan vara värt att begrunda. Den brist på retorisk forskning och undervisning som de amerikanska forskarna påtalar är ännu mer akut hos oss. Några veckors argumentationsanalys under skoltiden kan inte vara en bestående lösning. Samtidigt måste man säga sig att retorikens vetenskapliga (och moraliska) status är mycket oklar. Klarare blir inte detta i *New rhetoric* eller andra moderna arbeten i ämnet, exempelvis W. Ross Winterowds *Rhetoric* (1968).

Retorik är inte lika med stilistik, men stil är en av de företeelser som retoriken undersöker. Detta gäller den moderna liksom den klassiska retoriken. Hälften av uppsatserna handlar direkt om stilproblem. Richard Ohmann undersöker syntaxen hos några amerikanska författare med hjälp av den generativa grammatikens metoder. Mängden och typen av utnyttjade transformationer och graden av »self-embedding» kan utnyttjas för att beskriva och analysera stilskillnader på syntaktisk nivå. Uppslaget, som Ohmann inte är ensam om, är fruktbart. Syntaktiska stilundersökningar har länge lidit brist på både teori och metod. Här öppnas en möjlighet att häva båda dessa brister. Louis Milic levererar en bister kritik av traditionella metoder i stilundersökningar tillsammans med en provkarta på exemple à fuir. Slutsats: »A description of style, when it is not quantitative, can only be figurative.»

»Choice» är en nyckelterm i stilforskning. Ett vanligt (underförstått) antagande är att stil är resultatet av ett val mellan synonyma uttrycksmöjligheter. Alla uppsatsförfattarna kommer på något sätt in på problem förknippade med detta antagande. För flertalet av dem leder det till en kritik av tesen om form och innehåll som en oskiljaktig enhet. Om det inte finns någon möjlighet att välja form till ett visst innehåll, vad är då stil? Vad är översättningar, parafraaser, sammanfattningar osv? De är inte identiska med ursprungstexten naturligtvis. Men något har de gemensamt. Vad? Det framskyntar på flera ställen att kritiken mindre gäller de teoretiska frågorna än vissa av de metodiska slutsatser av form-innehållstesens som dragits av bl. a. företrädare för »new criticism». Det är förnekandet av möjligheterna att abstrahera, formalisera osv. som framstått som metodiskt ofruktbart.

Ett utkast till en teoretisk lösning och en utväg ur den metodiska återvändsgränden ger Monroe Beardsley i en briljant och mycket rolig uppsats. Han föreslår en distinktion mellan explicit och implicit betydelse. Denna idé har han egentligen från Wimsatt som lancerade den i sin undersökning av Samuel Johnsons stil. För övrigt finns distinktionen så vitt jag kan se underförstådd även i Stevensons trettio år äldre uppsats. Men Beardsley utnyttjar uppslaget bättre än sina föregångare. Explicit och implicit betydelse svarar ungefär mot denotation och konnotation men tänkes ha större omfång. Implicit betydelse är det vi kallar stil. Alltså är stil betydelse som bl. a. hävdats av nykritiken. Men den kan skiljas från något annat i texten som är dess grundinnehåll. Samma explicita innehåll kan alltså förmedlas med olika implicita betydelser. Detta halva medgivande får nykritikernas motståndare. Dålig stil är med dessa begrepp en brist på överensstämmelse mellan explicit och implicit betydelse (tänk på epigonerna). Övertalningsdefinitioner som var Stevensons undersökningsobjekt är förändringar av den explicita betydelsen med bibehållande av den implicita. Beardsleys argumentering förefaller åtminstone intuitivt tillfredsställande.

* * *

Livaktigheten i amerikansk stilforskning kan bl. a. studeras i tre nyutkomna specialbibliografier; Milic, *Style and stylistics* (1967), Bailey & Burton, *English stylistics* (1968) och Bailey & Doležel, *An annotated bibliography of statistical stylistics*

(1968). Milic förtecknar omkring tusen nummer med en utomordentligt finmaskig klassificering. I ett omfångsrikt index kan man söka enskilda forskare, behandlade författare och ämnen, använda metoder och hjälpmedel. Bailey & Burton registrerar mer än dubbelt så många nummer men går då också längre tillbaka i tiden. Bailey & Doležel tar som framgång av titeln endast upp undersökningar med någon anknytning till statistisk metod. Över sexhundra nummer har sorterats på sex olika avdelningar.

Ett annat tecken på ett ökande intresse för stilfrågor och en god tillgång på forskningsresultat är de två specialtidsskrifter som nyligen börjat utkomma; *Style* (Univ. of Arkansas 1967 ff.) och *Language and style* (Southern Illinois univ. 1968 ff.). Båda ser ut att kunna bli väsentliga tillskott till den internationella tidskriftsfloran. Även den utmärkta *Computers and the humanities* (Univ. of New York 1966 ff.) förtjänar att nämnas i det här sammanhanget. Den har visserligen ett stort område att bevaka, men hittills har en mycket stor del av utrymmet ägnats stilforskningens tekniker och metoder. Genom de årliga systematiska översikterna över pågående forskning och nyutkommen litteratur kommer den säkert att fortsätta att vara en oundgänglig hjälp vid orienteringen i modern stilforskning.

I all denna nya aktivitet är det ändå ingen som slår Josephine Miles, stilforskningens grand old lady. Under sextitalet har alla hennes viktigare böcker tryckts om. Dessutom har hon gett ut tre nya böcker — egna diktsamlingar och några samlingsvolymor oräknade. Hennes vitalitet är alltså obruten och hennes öppenhet för nya impulser förefaller att vara total. Den nya retorikens problem har hon intresserat sig för. Statistiska metoder och datamaskinella hjälpmedel har hon använt. Lingvister av senaste skolan avtackar hon i sina förord. Priset för öppenheten är en brist på metodisk stringens i de egna undersökningarna. Bakom de nya skyltarna finner man många gånger en dam som kunnigt och lärt käserar om den litterära stilens förändringar under århundradena. Det är hennes specialitet sedan trettio år, så det kan finnas anledning att läsa henne. Men man får ta det för vad det är. Josephine Miles' senaste bok heter *Style and proportion* (1967). Den är en sorts pendang till hennes tidigare *Eras and modes* (2nd rev. ed. 1964) — en översikt i stor skala över stilutvecklingen under de senaste femhundra åren på basis av ett material som hon samlat och presenterat i sina tidigare böcker. Det nya i den nya boken är en jämförelse mellan lyrisk stil och prosastil. Materialet är ca 8 000 löpande ord sammanhängande text från sextio lyriker och sextio prosaförfattare. »Proportion» i bokens titel ska fattas bokstavligen. Förhållandet mellan olika strukturella och innehållsliga kategorier föredrar Miles att tala om. Enklare och tydligare kan hennes bok karakteriseras som en undersökning av förhållandet mellan ordkategorierna adjektiv, substantiv, verb, bindeord och av de högfrekventa orden i dessa kategorier. Materialet presenteras i ett stort appendix och diskuteras i ett kapitel om stil i prosa och lyrik.

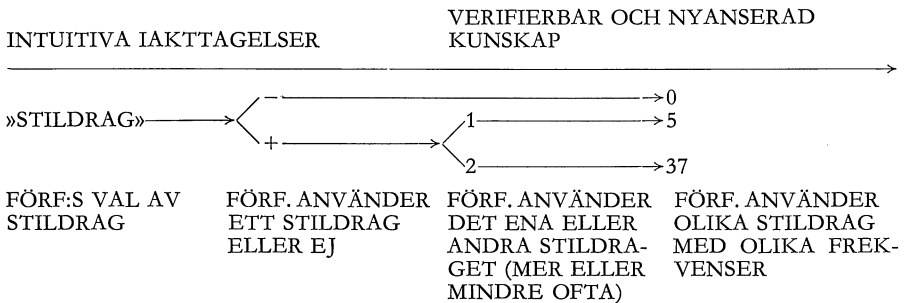
Resten av boken består av en prosastilens historia utan större sammanhang med huvudmaterialet. Valda prosabitar analyseras impressionistiskt och karakteriserande. Den som inte på förhand är förtrogen med texter och författare från många sekler har föga glädje av dessa delar av boken. Själva huvudmaterialet är emellertid intressant och visar bl. a. på förvånansvärt stora likheter mellan lyrik och prosa i de avseenden som mäts. Svagheten är analysen av materialet som visar en oförmåga att precisera och dra en gräns mellan generaliserande och individualiserande resonemang. Josephine Miles stannar oftast vid en beskrivning utan försök att ställa eller lösa speciella problem.

* * *

Någon brist på metodisk medvetenhet kan man knappast beskylla Louis Milic för. Milic har redan nämnts ett par gånger i den här översikten. Han är en av de produktivare yngre stilforskarna just nu. Hans bok *A quantitative approach to the*

style of Jonathan Swift inleds av en sjuttiofem sidor lång utredning av stilforskningens metodproblem. Milic är utomordentligt kritisk mot traditionella stilundersökningar (»a delicate ear and subtle observation») och ganska militant i tonen. Hans översikt över Swiftforskningen kan sammanfattas så här. Före 1900 nöjde man sig med impressionistiska och stereotypa karakteriseringar av Swifts stil (enkel, klar, kraftfull). Under 1900-talet har man ägnat sig åt en lika impressionistisk men mer metaforisk beskrivningskonst (muskulös, ett salt, en fransk kanal; exemplen är autentiska).

Milics alternativ till denna enligt hans mening metodiska lösaktighet är noggranna kontroller (helst kvantifierade) av de iakttagelser som kan göras i texten. Han vill alltså förvandla de intuitiva intrycken till verifierbar kunskap rörande noga avgränsade och definierade enheter, och han vill gå så långt till höger som möjligt i följande schema.

Det finns idag inte någon generell stilteori. Det finns bara mer eller mindre fruktbara metodiska uppslag knutna till mer eller mindre goda och klart formulerade subteorier. Medvetenheten om distinktionen mellan å ena sidan subteorier och å den andra en generell teori som kan innefatta olika subteorier förefaller föga spridd. Därför dessa ständiga kontroverser om vad stil egentligen är och hur stil ska definieras. Om denna enkla distinktion oftare beaktades, skulle en god del av det arbete som läggs ner på polemik i stället kunna inriktas på att undersöka i vad mån olika definitioner verkligen är motsägande och på att relatera olika subteorier till varandra i försök att konstruera mer generella teorier. Milic går inte fri från denna kritik som kan riktas mot så många utredningar av problemet stil.

Milics mycket utförliga kritik av den organiska stilteorin är i långa stycken utplagd som om det rörde sig om en teori som konkurrerade med hans egen. Hans argument är emellertid av metodisk art (som fallet var i flera uppsatser i *New rhetorics*). Några teoretiska invändningar mot stil som betydelse har han inte, och inte heller kan han visa att teorin på något sätt strider mot hans egen. Han utvecklar också en till stora delar ofruktbar kritik av exempelvis ordförrädsundersökningar och deras teoretiska bakgrund. Hans resonemang går ungefär så här. Man kan skilja mellan stil på retorisk nivå och stil på uttrycksnivå. På den retoriska nivån gör författaren ett medvetet val av effektiva kommunikationsmedel. På uttrycksnivån däremot är författaren omedveten om vad som sker. Till den förra nivån hör enligt Milic exempelvis valet av ord och till den senare syntaxen. Själv håller Milic sig till uttrycksnivån i sina undersökningar och till en variant av individualstilteorin som innehåller minst tre antaganden. Nämligen med Milics egna ord:

- »(1) that style reflects personality;
- (2) that this is an unconscious process;
- (3) that in mature writers the process is consistent.»

Från dessa utgångspunkter kritiserar Milic främst fruktbarheten av att undersöka den retoriska stilnivån. Retorisk stil skiftar, menar han, med tid, genre, innehåll osv. och kan dessutom lätt imiteras. Data från den nivån kan därför inte användas som diskriminerande eller identifierande kriterier. Författaren (personligheten) försvinner hela tiden bland överindividuella faktorer. Med uttrycksnivån förhåller det sig tvärtom. Den är undandragen medveten kontroll och kan därför inte manipuleras av författaren eller någon annan. Den är enligt det tredje antagandet inte utsatt för någon påverkan av variabler som tid, genre osv.

Det finns från teoretisk synpunkt inget att invända mot påståendena om de överindividuella variablerna. De metodproblem de reser är förvisso stora men knappast principiellt olösliga. Det är svårt att inse hur man med dessa påståenden skulle kunna göra troligt, att det vore fruktbarare att studera uttrycksnivån än att undersöka retorisk stil. Invändningar kan i lika hög grad göras mot Milics antaganden. Det är alltid vanskligt att föra in en gränsdragning mellan medvetet och omedvetet på grund av svårigheterna att verifiera därtill knutna antaganden. En sådan skarp gräns som Milic drar kan vara befogad för att förtydliga ett resonemang men den har knappast någon motsvarighet i verkligheten. Det är rimligare att anta att det finns ett kontinuum mellan medvetet och omedvetet på alla språkliga nivåer. Detta behöver inte utesluta en ojämn fördelning av medvetet och omedvetet. Men om detta senare vet vi f. n. inte mycket. Samma principiella invändningar kan riktas mot antagandena om en speciell nivå som en bättre spegling av personligheten och som mindre utsatt för överindividuella faktorerers inverkan. På alla nivåer måste man räkna med att det språkliga systemet, situationen, innehållet osv. mer eller mindre inverkar på meddelandets utformning.

Invändningar kan också riktas mot Milics påståenden om ett speciellt mål för stilforskningen som viktigare eller intressantare än andra. Milic talar om nödvändigheten att finna diskriminerande eller identifierande kriterier och om författarstil. Detta pekar bl. a. mot problem av attributionstyp. Milic har också i hög grad, om än inte uteslutande, som mål att finna kriterier för att kunna författarbestämma texter. Hans bok avslutas med ett försök — som blivit starkt kritiserat — att attribuera *A letter to a young poet* till Swift. Men det finns flera konkurrerande målsättningar som är minst lika viktiga eller viktigare. De bästa diskriminerande enheterna har en tendens att vara få och närmast av detaljkaraktär. Ett mer omfattande studium av en författares stil kan var lika befogat även om det inte på samma sätt som vid detaljgranskningar går att hålla variablerna under kontroll. Undersökningsområden som genrestil, epokstil, osv. är fullgoda alternativ till författarstil. Slutligen kan fenomenet stil betraktas från läsarens sida och då förlorar frågorna om individuella författares egenheter en stor del av sitt intresse.

Så några ord om Milics konkreta undersökningar. Två mindre specialundersökningar inleder. Den första behandlar vad Milic kallar »seriation», dvs. uppräknings av olika slag, amplifikation. Swift visar sig vid en kvantifiering ha fler och längre sådana ordräckor än ett antal andra författare. Uppräknings av den typ det är fråga om är ett överflöd i kommunikationen. När Milic tolkar resultaten är det intressant att lägga märke till hur han utnyttjar begreppet redundans (= överflöd) som ju har hemortsrätt både i den klassiska retoriken, som kan ha influerat Swift, och i modern kommunikationsforskning, som nyare stilforskning hämtat åtskilliga uppslag från.

Den andra specialundersökningen handlar fr. a. om olika formord, deras frekvenser och positioner i satsen. Milic finner en stor variation mellan olika författare i bruket av artiklar, pronomen och konjunktioner i början av sats. Swift skiljer sig märkbart genom ett överflöd av konjunktioner i början av meningar. Ofta är de utan syntaktisk eller logisk funktion. Detta gör, menar Milic, Swifts prosa lättläst och övertygande. Det myckna talet om den Swiftska stilens klarhet som Milic knappast

kan belägga, har möjligen en del av sin förklaring i detta. Läsaren »has been moved rapidly through Swift's line of argument, has become persuaded by it and has emerged feeling that everything is clear. And Swift's handling of connectives is an important factor in that success.» Säkert är att klarhet är ett mycket vanskligt begrepp i samband med språk och stil.

Huvudundersökningen är baserad på ett antal stickprov på ca 3 500 löpande ord från Swift, Addison, Johnson, Gibbon och Macaulay. Med detta urval av författare måste tiden bli en faktor att ta hänsyn till. Egendomligt nog gör inte Milic det. Stickprovstexterna är stansade på IBM-kort i form av tvåsiffriga tal betecknande olika ordklasser och med uppgifter om nytt stycke, ny mening osv. Materialet har databehandlats och resultatet presenteras i form av tabeller och grafiska framställningar. Milic undersöker på detta sätt en rad från vokabulärstudier välkända ting; ordklassernas frekvenser, förhållandet mellan substantiv-verb resp. verb-adjektiv, ordföljdstyper. Men han går betydligt längre än vad som är vanligt i den här typen av undersökningar. Han undersöker exempelvis en mängd olika kombinationer av ordklassfördelningar för att finna sådana som på en gång är meningsfulla ur stil-synpunkt och har förmåga att skilja stickprov från olika författare och föra samman dem från en författare. Milic lyckas hitta ett tiotal index som delvis är användbara och tre som är mycket användbara. Det är osäkert vad som händer vid mer omfattande prov av dessa index, men än så länge kan resultatet av Milics huvudundersökning betecknas som tillfredsställande.

* * *

»Computational stylistics» och »statistical stylistics» har blivit vedertagna benämningar på två specialområden med mycket nära samhörighet. Den första betonar en teknisk och den andra en metodisk aspekt på forskningen. Användningen av kvantitativa metoder i stilforskningen har naturligt lett vidare till ett utnyttjande av automatisk databehandling. Datatekniken erbjuder stora fördelar för kvantitativa undersökningar, eftersom den underlättar behandlingen av mycket stora material. Av betydelse är också att kvantitativa metoder uppfyller de krav som denna avancerade teknik ställer, krav på standardiserad bearbetning och formaliserad analys. Hittills har man kunnat betrakta den datamaskinella stilforskningen som en teknisk variant av statistisk stilforskning, men det är ett förhållande som framtiden förmodligen kommer att ändra på.

I två samlingsvolymerna behandlas dessa specialområden. *The computer and literary style* (1966) innehåller uppsatser av makarna Sedelow, Robert Wachal, Ivor Francis, Louis Milic, Bernard O'Donnell, Josephine Miles, belgaren Somers och engelsmännen Morton och Levinson. På grund av den snabba utveckling som den datamaskinella stilforskningen f. n. genomgår, är denna volym redan något föråldrad. Sedelows översikt över forskningsområden och Wachals introduktion i datatekniken är definitivt inaktuella. Hälften av uppsatserna handlar om författarbestämningar. De spelade en stor roll i början av den datamaskinella eran, men har senare fått träda tillbaka för andra problem. Man är emellertid tacksam för Francis' genomgång av Mostellers och Wallaces berömda attribution av *The Federalist papers*. Hans uppsats är en välgjord popularisering av ett svårt stoff.

Louis Milics bidrag är en sammanfattning av vissa partier av hans stora bok om Swifts stil, och det ger alltså inget nytt för den som läst det större arbetet. Även Josephine Miles' uppsats förefaller välbekant, men det är bara undersökningsmaterialet som härstammar från hennes andra arbeten. Den metod hon prövar — faktoranalys — är ny. Faktoranalys är en statistisk metod för att undersöka samband i mycket stora material. Josephine Miles applicerar den på användningen av 60 högfrekventa ord hos 30 engelska 1600-talspoeter. Sambandsberäkningarna utgår från en stor matris med 1 800 celler, där varje cell innehåller en frekvensuppgift för

ett visst ord hos en viss författare. Övre vänstra hörnet i den matrisen ser ut så här.

Författare	Ord						
	bright	fair	good	great	happy	high	new osv.
Jonson (1573)	3	3	16	12	0	3	3
Donne (1576)	0	5	20	6	0	0	15
Sandys (1578) osv.	2	14	2	12	0	7	0

Man kan göra två sorters jämförelser i denna matris, horisontella och vertikala. De första gäller författarnas bruk av orden. Hur stor är överensstämmelsen mellan två författare, om man jämför deras serier av frekvenssiffror? De andra är jämförelser av de olika orden. Hur stor är överensstämmelsen mellan två ord, om man jämför deras frekvenser hos olika författare? Det antal jämförelser som kan göras är mycket stort, men med faktoranalysens och datamaskinens hjälp kan de lätt utföras och dessutom generaliseras på ett meningsfullt sätt. Det slutliga resultatet av alla beräkningar och tolkningar blir två små matriser, en för författarjämförelserna och en annan för ordjämförelserna.

Dessa mindre matriser innehåller korrelationskoefficienter som varierar mellan +1 och -1 och anger graden av positivt resp. negativt samband. I författarmatrisen kan man urskilja olika grupper med nära samhörighet (mätt på detta sätt), t. ex. en grupp med författare som i stort verkade vid seklets mitt: Lovelace .66, Walsh .65, Cowley .56, Marwell .54, Crashaw .48, Quarles .41. I ordmatrisen framkommer på liknande sätt olika ordgrupper, t. ex. denna emotionella: soul .75, love .72, fear .69, die .64, true .52. — Det är väl tveksamt om detta ska kallas stilundersökning. Snarare är det liksom mycket annat som Josephine Miles gjort fråga om en sorts innehållsanalys. Men det beror naturligtvis på vilket stilbegrepp man har. Hur som helst borde metoden kunna vara till hjälp i många litteraturvetenskapliga undersökningar.

Den andra volymen, *Statistics and style* (1969), speglar bättre än den första den aktuella situationen och ger dessutom en föreställning om bakgrund och utvecklingstendenser. Richard Bailey tecknar t. ex. den statistiska stilforskningens historia i ett kapitel. De avdelningar som ägnas åt vokabulärstudier och syntaktiska undersökningar är till största delen retrospektiva. De ger mest en föreställning om vad man sysslade med på 40- och 50-talen. Typiskt nog är två statistiker representerade i dessa avdelningar: C. B. Williams och Kai Rander Buch med var sin uppsats om meningslängd. Den tredje statistikern i boken är ryssen Kondratov som skriver om informationsteori och poetik. Dessa tre uppsatser är nog de mest svårforcerade i den här samlingen.

Majoriteten av uppsatserna är emellertid av sent datum och sex av dem är nyckrivna. Här finns exempelvis en uppslagsrik studie av rytm och fonematisk struktur av Jiří Levý. Vidare kan man med behållning läsa två försök att kombinera den generativa grammatiken med kvantitativa metoder, dels i en uppsats om prosasyntax av Curtis Hayes, dels i en metaforstudie av Georg Landon. Två rent teoretiska uppsatser ingår också i boken. Werner Winter driver tesen att stilarter kan liknas vid dialekter och analyseras på i stort sett samma sätt. Det största intresset tilldrar sig dock Lubomír Doležels »A framework for the statistical analysis of style«, en av de mest klagörande framställningar av den statistiska stilforskningens teoretiska förutsättningar från senare år.

Grundläggande för statistisk stilteori är att stil uppfattas som ett probabilistiskt

begrepp. Detta innebär att man antar att stildragen uppträder med en viss sannolikhet (probability) i texter som betraktas som stickprov dragna ur populationer. Det är endast stickproven/texterna som vi kan iaktta direkt och beskriva med hjälp av olika stildrags frekvensfördelningar. Population är i det här fallet ett rent teoretiskt begrepp. De sannolikhetsfördelningar som man antar existensen av är knutna till populationer och dessa fördelningar kan vi aldrig iaktta direkt. Begreppet population hör alltså hemma i beskrivningnen av den process som leder fram till utformningen av konkreta texter. När en författare skriver, styrs hans beteende av en mängd faktorer som tillsammans bildar en population. Den text som då framkommer kan betraktas som ett stickprov draget ur den populationen. Olika texter kan, sett på detta sätt, vara dragna ur samma population, ur delvis samma population eller ur olika populationer.

Enligt Doležel är stil en tendens att uttrycka sig på ett visst sätt, och en statistisk (probabilistisk) stilteori tar hänsyn till detta och kan vidare förklara både stabiliteten och variationen i stildragens uppträdande i olika texter. Stabiliteten är knuten till sannolikhetsfördelningarna och variationen till frekvensfördelningarna. Men Doležel går längre än så och hävdar än en statistisk stilteori är en »adequate», en generell stilteori och inte en subteori eller enbart en deskriptiv teknik. Detta är ett intressant antagande som det finns all anledning att arbeta vidare med. Doležel gör själv det viktiga påpekandet att det ännu är en lång väg kvar till en tillfredsställande formulering av en probabilistisk stilteori. Det är också ett djärvt antagande.

Vad kräver Doležel av en generell stilteori? Viktigast tycks vara att teorin tar hänsyn till att stil är en *tendens* att uttrycka sig på ett visst sätt. Detta innebär att stil för Doležel är något som endast finns på ett makroplan, och det är en inskränkning som måste prövas noga. Konkret betyder detta att t.ex. en anafor i en dikt inte i sig är ett stildrag, men däremot blir det om författaren mer eller mindre ofta uttrycker sig anaforiskt. Vidare menar Doležel att teorin måste ge en grund för beskrivning av stilskillnader, klassificering av stilar och inte minst en tillfredsställande förklaring av vilka faktorer som är orsak till stilskillnader. Åtminstone på en punkt måste man konstatera att Doležel inte kräver tillräckligt av en generell stilteori. Den får inte enbart omfatta avsändarsidan utan måste också inbegripa mottagarsidan.

Även om man alltså bara till en del kan gå med på att placera stilteorin under en teori för språkligt beteende, så är ändå Doležels behandling av just den »stilformande processen» av stort intresse. Han utgår från distinktionen »competence» (kompetens) och »performance» (performans) så som den formulerats av Noam Chomsky. Den språkliga kompetensens teori är den nödvändiga förutsättningen för en stilteori. Den definierar exempelvis (på det syntaktiska planet) nyckelbegreppen »grammatiskhet», »syntaktisk mångtydighet» och »syntaktisk likhet» vilka hänger samman med begreppen avvikelse, mångtydighet och val som har en central plats i stilteorin.

Men kompetensteorin som handlar om det språkliga systemet och dess regler räcker inte, menar Doležel, för att förklara fenomenet stil. Den måste kompletteras med en performansteori av vilken stilteorin är en del. Av performansteorin bör man kräva att den innehåller de pragmatiska faktorer som påverkar den språkliga kommunikationen och den process som dessa är verksamma i. Den måste alltså kunna förklara hur stilskillnader uppkommer genom inverkan av individuella faktorer som en författares personlighet, stilkänsla osv. och överindividuella eller kontextuella faktorer som genre, textens funktion osv.

Doležels uppsats om den probabilistiska stilteorin är det hittills intressantaste försöket att utnyttja de två riktningar inom stilforskningen som gett de värdefullaste resultaten under senare år — den statistiska och den generativa–transformationella.

Referenser

- Adolph, R., *The rise of modern prose style*. Cambridge, Mass. 1968.
- Bailey, R. W. & Burton, D. M., *English stylistics: a bibliography*. Cambridge, Mass. & London 1968.
- Bailey, R. W. & Doležel, L., *An annotated bibliography of statistical stylistics*. Ann Arbor 1968.
- The computer and literary style*. Ed. J. Leed. Kent, Ohio 1966.
- Computers and the humanities*, 1966 ff.
- Essays on the language of literature*. Ed. S. Chatman & S. R. Levin. Boston 1967.
- Language and style*, 1968 ff.
- Miles, J., *Eras and modes in English poetry*. 2nd rev. ed. Berkeley & Los Angeles 1964.
- Miles, J., *Style and proportion; the language of prose and poetry*. Boston 1967.
- Milic, L. T., *A quantitative approach to the style of Jonathan Swift*. The Hague & Paris 1967. (*Studies in English literature*, 23.)
- Milic, L. T., *Metaphysics in the criticism of style*. (*College composition and communication*, 17, 1966.)
- Milic, L. T., *Style and stylistics: an analytical bibliography*. New York 1967.
- New rhetorics*. Ed. M. Steinmann Jr. New York 1967.
- Statistics and style*. Ed. L. Doležel & R. W. Bailey. New York 1969.
- Style*, 1967 ff.
- Style in language*. Ed. T. A. Sebeok. Cambridge, Mass. 1960.
- Winterowd, W. R., *Rhetoric: a synthesis*. New York 1968.

Jan Thavenius